

Op onderwijs gebaseerde meritocratie: de barrières voor de realisatie ervan¹

John Goldthorpe en Michelle Jackson

1. Inleiding

De idee van ‘meritocratie’ komt voort uit de sociologische fantasie; dat wil zeggen, uit Michael Youngs opmerkelijke sociaal-wetenschappelijke *science-fiction*, *The Rise of the Meritocracy*, dat voor het eerst werd gepubliceerd in 1958.

In dit boek wordt de recente geschiedenis van de Britse samenleving verteld vanuit het standpunt van 2033. De verteller beschrijft hoe vanaf de late twintigste eeuw een meritocratie gecreëerd werd in Groot-Brittannië, ‘as a work of enlightenment’. Verdienste (*merit*) werd gedefinieerd als ‘IQ plus inspanning’ en werd verondersteld zich vooral te uiten in het bereikte onderwijsniveau. Een strikte relatie werd dan tot stand gebracht tussen dat niveau en de sociale posities die individuen verkregen. De onderwijselite vormde de bestuurselite en droeg de verantwoordelijkheid om haar uitzonderlijke talenten aan te wenden voor het algemeen maatschappelijk belang. De verteller is echter in de eerste plaats geïnteresseerd in de groeiende ontevredenheid die de werking van de meritocratie oproept. Hij vertelt inderdaad hoe, op het moment dat hij zijn verhaal schrijft, de lagere klassen, aangemoedigd door bepaalde dissidente elementen binnen de elite, openlijk rebelleren tegen de meritocratische orde. Hij drukt zijn vertrouwen uit dat de rebellie zal mislukken, aangezien de lagere klassen, die hun meer bekwame leden hebben verloren aan meerdere generaties van meritocratische sociale selectie, nooit iets meer kunnen zijn dan ‘het plebs’; en dat hij, als trouw lid van de elite, uitkijkt naar de bevestiging van deze voorspelling ‘wanneer ik in mei zal luisteren naar de toespraken van op het grote podium in Peterloo’. Maar in een afsluitend editoriaal lezen we dat de auteur van het werk dat we gelezen hebben jammer genoeg het leven liet in Peterloo in wat klaarblijkelijk de afslachting was van de ‘heer-

schappij van de slimsten' in Groot-Britannië – en dat zelfs zonder dat hij de kans kreeg om zijn proefdruk te corrigeren.²

Michael Young wilde dat zijn visioen een waarschuwing zou zijn. Hij was verontrust door de manier waarop in Groot-Britannië de doelen van de *Education Act* van 1944 werden geïnterpreteerd door de naoorlogse regeringen. Deze wet van 1944 realiseerde 'secundair onderwijs voor iedereen'. De wet had als bedoeling om alle kinderen een grotere kans te geven om hun academisch potentieel te realiseren – om hun talenten te ontwikkelen, ongeacht welke vorm of welk niveau deze zouden aannemen. Maar Young geloofde dat de wet in toenemende mate werd gebruikt op een zuiver instrumentele manier; dat wil zeggen als een basis voor de sociale selectie van kinderen voor verschillende en onderscheiden types van onderwijs en, als gevolg daarvan, voor verschillende niveaus van tewerkstelling met verschillende niveaus van beloning. En hij vreesde verder ook dat ten gevolge van zo'n selectie in naam van 'verdienste' er een nieuwe soort sociale stratificatie aan het ontstaan was, die niet minder extreem maar tegelijkertijd psychologisch zelfs meer belastend zou zijn dan degene die al bestond. In een veronderstelde meritocratie zouden diegenen die het slecht deden wellicht door anderen – en wellicht zelfs door zichzelf – gezien worden als mensen die niet alleen gewoon onfortuinlijk waren maar in feite simpelweg niet beter verdienden.

The Rise of the Meritocracy was een opvallend succes. Het kreeg brede en in het algemeen welwillende aandacht. De waarschuwing van Young blijkt goed begrepen te zijn. Het is dan ook bijzonder opmerkelijk dat na slechts iets meer dan tien jaar na de publicatie van het boek, de term 'meritocratie' algemeen gebruikt zou worden in sociale commentaren en debatten, op een manier die voor Young hoogst verontrustend moet geweest zijn, namelijk zonder enige ironische of kritische connotatie maar eerder in een in essentie positieve zin. Deze snelle herwaardering van het concept heeft klaarblijkelijk te maken met het gebruik ervan in de jaren 1970 door een groep Amerikaanse intellectuelen, die een ideeëngoed aanhingen dat kan omschreven worden als een 'koude oorlog liberale' overtuiging, en onder wie Daniel Bell (vgl. bv. 1972; 1973) wellicht de meest invloedrijke figuur was.

Voor Bell was het vanzelfsprekend dat in de moderne wereld de meritocratie – en met name de op onderwijs gebaseerde meritocratie – een functionele verplichting was. 'The post-industrial society', zo schrijft hij (1972, 30; cf. 1973, 454) 'is, in its logic, a meritocracy'. Kwalificaties van hoog niveau zijn essentieel als individuen tegemoet moeten komen aan de hedendaagse eisen van professionele en leidinggevende loopbanen. Omwille van economische en sociale efficiëntie kunnen deze sleutelposities niet langer verworven worden louter als resultaat van geboorte of familiebanden. Integendeel, het belangrijkste criterium van sociale selectie moet het geschoolde talent zijn, zoals dat wordt

aangetoond door formele kwalificaties: ‘*achievement*’ vervangt noodzakelijkerwijze ‘*ascription*’.³

Bell gaat echter verder en wil de idee van een meritocratie zowel vanuit normatief als functionalistisch standpunt onderbouwen. In de nieuwe sociale orde vormen verschillen in het bereikte onderwijsniveau en op hun beurt beroepskansen onvermijdelijk de basis van stratificatie in klassen. Maar, houdt Bell vol, het is mogelijk om de ongelijkheden in inkomen en welvaart die op die manier ontstaan, te voorzien van een moreel fundament. Klassenverschillen dienen niet alleen als stimulans voor individuen om hun talenten te ontdekken, te ontwikkelen en te gebruiken, maar onder de juiste omstandigheden kunnen hoge beloningen ook gezien worden als zijnde eerlijk verworven of, met andere woorden, als ‘verdiend’. Het is dan ook noodzakelijk dat via de uitbreiding en hervorming van onderwijsinstituties een algemene kansengelijkheid met betrekking tot verworven onderwijs zou gecreëerd worden. In de mate dat dit wordt gerealiseerd, kan meritocratie iets meer zijn dan een zuivere technocratie: het kan worden wat Bell een ‘rechtvaardige’ meritocratie noemt. Gegeven de gelijkheid van onderwijskansen, kunnen verschillen in beloning als gevolg van prestaties in het beroepsleven daarna grotendeels worden gezien als een weerspiegeling van de ijver en inspanning van het individu en dus als inherent legitiem.

Voor Bell, en voor andere liberalen van gelijkaardige strekking, was de idee van meritocratie in feite van primair belang als tegenwicht tegen egalitaristische betogen die radicaler waren dan wat zij zelf bereid waren om te verkondigen, en die zij zelfs zagen als gevaarlijk ‘socialistisch’: met name betogen voor niet alleen een grotere kansengelijkheid maar ook voor een grotere gelijkheid in resultaten. Deze betogen werden niet alleen op diverse populistische manieren naar voren gebracht, maar kregen ook een sterke filosofische uitdrukking in John Rawls’ *A Theory of Justice* (1971). Wat zij onaanvaardbaar vonden in dergelijke betogen was dat de laatste in hun interesse voor sociale gelijkheid tussen verschillende collectiviteiten, zoals sociale klassen, *individuele verschillen* verwaarloosden; en niet alleen verschillen in natuurlijke gaven maar ook wat betreft de bereidheid om in te gaan op kansen, om te werken aan het verwerven van vaardigheden en competenties, om deze in te zetten en meer algemeen om ‘een inspanning te leveren’ (cf. Bell 1972, 53-9; 1973, 440-55). De theorie van een rechtvaardige meritocratie, zo dacht men, kon dienen om de klassenongelijkheden te rechtvaardigen die de radicalen in vraag stelden en kon dit doen in termen van *zowel* individuele verschillen in maatschappelijke bijdrage *als* in de beloning voor het tonen van kwaliteiten die uiteindelijk een moreel karakter hadden.⁴

Met andere woorden, net die ideeën waarvoor Michael Young had willen waarschuwen, werden opnieuw beklemtoond: dat in moderne samenlevingen het onderwijssysteem kon en zelfs *moest* dienen als primaire determinant van ver-

dienste en dat een verwijzing naar verdienste op haar beurt een rechtvaardiging kon zijn van een gediversifieerde beloning op de arbeidsmarkt en ook van de meer algemene sociale ongelijkheden die daaruit volgden.

We moeten daaraan toevoegen dat later de positieve voorstelling van meritocratie via de Amerikaanse lezing ervan terugkeerde naar Europa. En in het recente verleden is het zelfs een belangrijk element geworden in de ideologie van verscheidene centrumlinkse politieke partijen, in de eerste plaats door *New Labour* in Groot-Brittannië. Meritocratie, of meer specifiek op onderwijs gebaseerde meritocratie, vertegenwoordigt een klaarblijkelijk 'progressief' doel dat centrumlinkse partijen kunnen nastreven, maar dat geen radicaal herverdelende maatregelen met zich meebrengt, of anders gezegd, maatregelen die bedreigend zouden kunnen zijn voor verkiezingsstrategieën gericht op de 'gemiddelde kiezer' die deze partijen als essentieel voor hun succes zien.

Betekenisvol is dat in een van zijn laatste publicaties voor zijn dood, Michael Young (2001) terugkeerde naar het thema van de meritocratie en een krachtige aanval inzette op eerste minister Blair omdat hij 'caught on to the word without realising the dangers of what he is advocating'. Young beklemtoonde nogmaals de nadelige psychologische gevolgen van een – verondersteld – meritocratische orde; dat wil zeggen, het aanmoedigen van zelfgenoegzaamheid bij diegenen die het goed stellen en, erger, het demoraliseren van diegenen die dat niet doen. 'It is hard indeed in a society that makes so much of merit to be judged as having none. No underclass has ever been left as morally naked as that.' Eerder dan de lof van de meritocratie te zingen zou *New Labour* er goed aan doen het woord uit zijn politieke woordenschat te schrappen en terug te keren naar meer oprechte egalitaire engagementen.⁵

Het voorgaande dient als wijze van inleiding. In wat volgt, willen we in de eerste plaats de idee van een op onderwijs gebaseerde meritocratie (verder OGM) onderzoeken, niet hoofdzakelijk vanuit het standpunt van zijn geschiedenis of zijn filosofische of ideologische consequenties – hoewel daaraan verwante thema's onvermijdelijk zullen opduiken – maar eerder vanuit een heel ander, en volgens ons verwaarloosd standpunt, dat van zijn *sociologische uitvoerbaarheid* (*sociological viability*). Alles anders buiten beschouwing gelaten, is de creatie van, of zelfs een significante vooruitgang naar, een OGM een haalbaar project in de context van moderne, marktgebaseerde economieën en samenlevingen? Of, meer algemeen, kunnen onderwijsverdiensten een nieuwe morele basis bieden voor de klassenongelijkheden die inherent zijn aan dergelijke economieën en samenlevingen?

Men kan stellen dat voor de beweging naar een OGM toe *drie* sociale processen van sociale verandering nodig zijn, die als volgt kunnen worden omschreven.

1. De verbinding tussen de sociale herkomst van individuen en hun onderwijsverdiensten moet in toenemende mate *alleen* hun aangetoonde acade-

mische bekwaamheid weerspiegelen – terwijl andere factoren die de volledige uitdrukking van deze bekwaamheid verhinderen, verwijderd of gecompenseerd worden.

2. De verbinding tussen de onderwijsverdiensten van individuen en hun niveau van tewerkstelling dat ze uiteindelijk bereiken moet *sterker worden* – daar verworven onderwijskwalificaties van dominant belang worden in de selectieprocedures van werkgevers.
3. De verbinding tussen de onderwijsverdiensten en het niveau van tewerkstelling moet *dezelfde* sterke hebben voor individuen van verschillende sociale klassen – aangezien alle andere overwegingen in de sociale selectie buiten beschouwing worden gelaten omdat ze niet relevant zijn voor de principes van een OGM.

Wat we op deze basis willen doen, is een tweevoudig betoog ontwikkelen. Ten eerste, op empirisch niveau, willen we aantonen dat de bovengenoemde veranderingsprocessen zich niet voltrekken op de wijze zoals de voorstanders van een OGM zich zouden wensen, *en dat in belangrijke mate als gevolg van de sterk tegenwerkende kracht van sociale klasse*. Meer in het bijzonder voeren we empirisch bewijs aan dat aangeeft dat de klassenherkomst van het individu een belangrijke invloed blijft hebben op zijn onderwijsverdiensten, zelfs wanneer wordt gecontroleerd voor academisch talent; dat het verworven onderwijs van een individu niet in belang toeneemt bij het bepalen van het niveau van tewerkstelling en dus van de uiteindelijk bereikte klassenpositie; en dat de rol die het onderwijs hierin speelt niet dezelfde is voor alle individuen ongeacht de klasse van herkomst. We hanteren een klassenconcept dat in recente decennia werd ontwikkeld in een Europese theoretische traditie (Goldthorpe e.a. 1987; Goldthorpe 2007 vol. II) en dat nu wijd gebruikt wordt, via het EGP (of CASMIN) klassenschema, in Europees onderzoek over onderwijsongelijkheden en sociale mobiliteit (Erikson e.a. 1979; Erikson & Goldthorpe 1992; Breen 2004; Breen e.a. 2007).⁶ Klasse wordt beschouwd als een vorm van stratificatie die voortvloeit uit de sociale relaties in het economische leven en, meer specifiek, klassenposities worden gezien als gedetermineerd door de arbeidsrelaties waarin individuen zich bevinden en in het geval van werknemers, door de verschillende vorm van hun arbeidscontracten. Merk op dat klasse, op die manier begrepen, conceptueel erg verschillend is van sociale status (Chan & Goldthorpe 2007) en ook van synthetische begrippen van ‘socio-economische status’ zoals die veel gebruikt worden in Amerikaans onderzoek naar stratificatie. Onze empirische bevindingen komen overwegend uit verscheidene onderzoeklijnen waarin we zelf betrokken zijn, samen met diverse collega’s. Dit onderzoek beperkt zich tot de moderne Britse samenleving, maar door te refereren aan diverse andere onderzoeken, kunnen we voldoende indicatie bieden dat de resultaten die we rapporteren zich niet tot Groot-Brittannië laten beperken.

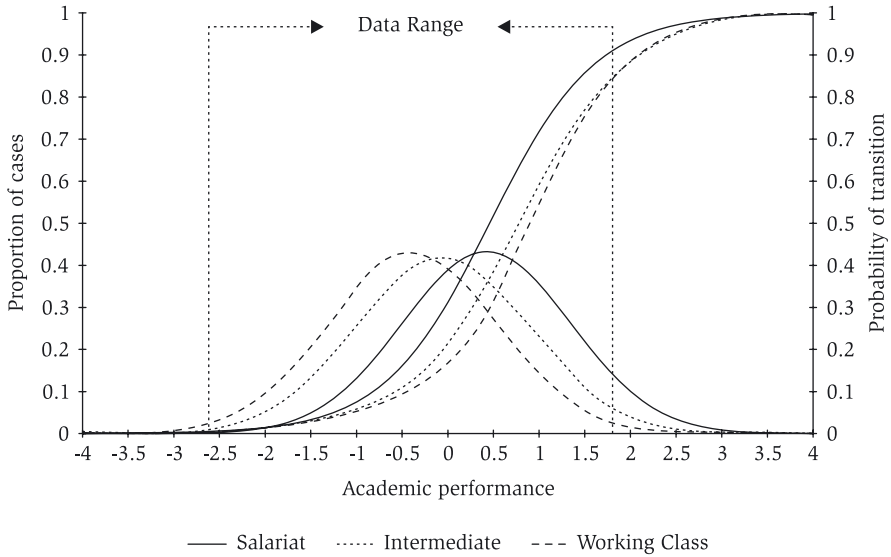
Ten tweede, op theoretisch niveau, geven we onze redenen waarom we vermoeden dat de algemene afwezigheid van een beweging naar een OGM niet

kan worden toegeschreven aan moeilijkheden van voorbijgaande aard, waarvan we zouden kunnen verwachten dat ze eenvoudigweg minder sterk worden naarmate de tijd verstrijkt. We zijn daarentegen van de mening dat de barrières die in de weg staan van een OGM alleen door een radicale politieke interventie uit de weg kunnen worden geruimd, of moeten worden aanvaard als inherent aan alle samenlevingen met klassenstructuren die voortkomen uit de werking van vrije-markteconomieën.

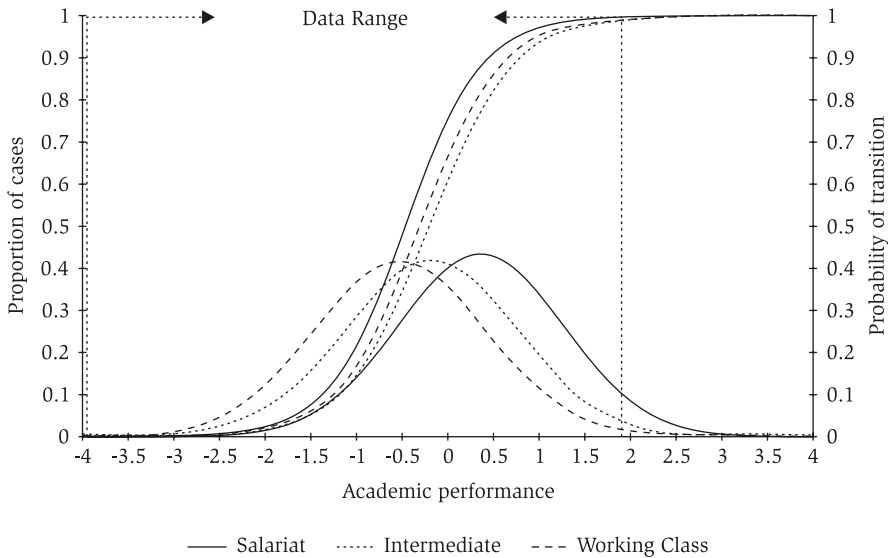
2. Sociale herkomst, academische bekwaamheid en het bereikte onderwijsniveau

Als een OGM in de maak is, dan zou elke verbinding die er bestaat tussen de sociale herkomst van individuen en hun bereikte onderwijsniveau, in steeds grotere mate, alleen hun getoonde academische bekwaamheid mogen weerspiegelen. We onderzoeken of zo'n veranderingsproces al dan niet aan het werk is in het geval van een cruciale onderwijstransitie die zich voordoet in Engeland en Wales. Dit is de transitie die studenten rond de leeftijd van 16 jaar kunnen maken naar 'A-level' richtingen – de richtingen die typisch moeten worden gevolgd om toegang tot de universiteit te verzekeren – tegenover de alternatieven van het verlaten van voltijds onderwijs naar de arbeidsmarkt toe of in het onderwijs blijven om minder academische, meer beroepsgeoriënteerde richtingen te volgen (of een combinatie van deze laatste twee mogelijkheden). In figuur 1 tonen we grafisch de resultaten van analyses op de data van de *National Child Development Study*, een cohorteonderzoek van alle Britse kinderen geboren in één week in 1958, die dus de leeftijd van 16 jaar bereikten in 1974 (voor meer details over dit onderzoek, zie Jackson e.a. 2007; en voor informatie over de NCDS en andere Britse cohortestudies, zie de website van het *Centre for Longitudinal Studies*: <http://www.cls.ioe.ac.uk>).

Figuur 1 kan het best begrepen worden door eerst te kijken naar de drie klok-vormige verdelingen. Dit zijn de verdelingen van aangetoonde academische bekwaamheid – d.w.z. van de feitelijke academische resultaten – van studenten met drie verschillende achtergronden wat betreft sociale klasse, zoals aangegeven. Ze zijn gebaseerd op (gestandaardiseerde en genormaliseerde) cijfers behaald op publieke examens voor Engels en wiskunde afgelegd rond de leeftijd van 16 jaar.⁷ Er is heel wat overlap tussen de distributieverdelingen, maar studenten uit de bediendenklasse (*salarial*) – d.w.z. met een professionele en leidinggevende achtergrond – hebben het hoogste algemene prestatieniveau, gevolgd door diegenen met een intermediaire klassenachtergrond en vervolgens door diegenen afkomstig uit de arbeidersklasse. Deze verdelingen kunnen we zien als een uitdrukking van wat we de 'primaire' effecten van klassenverschillen in onderwijsverwerving kunnen noemen (cf. Boudon 1974); dat wil

Figuur 1. Grafische weergave van de resultaten van een logistische regressie van de transitie naar A-level studies op academische prestaties, voor studenten van drie verschillende klassen van herkomst, 1974, NCDS gegevens, n = 4323.

Figuur 2. Grafische weergave van de resultaten van een logistische regressie van de transitie naar A-level studies op academische prestaties, voor studenten van drie verschillende klassen van herkomst, 2001, YCS11 gegevens, n = 11638.

zeggen, effecten die voortkomen uit het feit dat kinderen met een meer gunstige klassenherkomst het gemiddeld beter doen in school dan kinderen met een minder gunstige klassenherkomst, als gevolg van, zo kunnen we veronderstellen, een complex geheel van socio-culturele en genetische factoren.

Wenden we ons nu tot de drie S-vormige curven. Deze komen voort uit bino-miale logistische regressie-analyses, in welke academische prestaties – zoals aangegeven door de klokvormige curven – de verklarende variabele zijn met betrekking tot de transitie (of non-transitie) naar A-level richtingen. De S-curven tonen dus, voor studenten van elk van de drie klassen apart, hun geschatte kansen om te kiezen voor A-level richtingen (de verticale as) op elk punt van de as die de academische prestaties aangeeft (de horizontale as). Wat dan vooral opvalt, is dat de curve voor studenten van de bediendenklasse altijd hoger ligt dan die voor studenten van intermediaire herkomst die op zijn beurt weer boven die van de studenten uit de arbeidersklasse ligt.

Met andere woorden, in 1974 was het voor studenten van een meer gunstige klassenherkomst waarschijnlijker dat ze A-level richtingen zouden volgen dan diegenen met een minder gunstige herkomst *en dit op alle niveaus van voordien aangetoonde bekwaamheid*. De aanwezigheid van dergelijke ‘secundaire’ effecten in klassenverschillen toont dus aan dat, op dat moment, de klassenachtergrond – via welke mechanismen dan ook – een belangrijke rol speelde in de onderwijsloopbaan van kinderen en dus in hun uiteindelijk bereikte onderwijsresultaten, *bovenop* de invloed die deze uitoefende op hun eigenlijke resultaten op eender welk specifiek moment. Of anders gezegd, een OGM was nog een heel eind weg.

Om te onderzoeken of er een verandering in deze situatie is gekomen, kunnen we een beroep doen op de resultaten van gelijkaardige analyses die we hebben uitgevoerd met data van de *Youth Cohort Study 2001*, een enquête in opdracht van het *Department of Education and Skills* en gebaseerd op een aselechte steekproef van alle jonge mensen in Engeland en Wales die dat jaar de leeftijd van 16 jaar bereikten (zie Jarvis e.a. 2005).

Zoals kan gezien worden in figuur 2 is het patroon van de resultaten in essentie hetzelfde als dat van figuur 1. In figuur 2 beginnen de S-curven met een steilere opwaartse helling aan de linkerkant omdat een groter aandeel studenten uit alle klassen en van alle prestatieniveaus naar A-level richtingen zijn gegaan. Maar de afstanden tussen de curven zijn weinig veranderd. Dus in 2001 is net zoals in 1974 de afstand tussen de curve van studenten uit de bediendenklasse en die uit de arbeidersklasse het grootst (ongeveer 15 tot 20 procentpunten) rond of net boven het gemiddelde prestatieniveau.

In het licht van die resultaten is er dus weinig reden om aan te nemen dat voor wat betreft het verder studeren in A-richtingen in het laatste kwart van de twintigste eeuw de aangetoonde academische bekwaamheid van groter belang

geworden is, in verhouding tot klassenherkomst. En in zoverre we vaststellen dat secundaire effecten in klassenverschillen blijven bestaan, duidt dit op een gebrek aan evolutie naar een OGM. De uiteindelijke verdeling van het behaalde onderwijsniveau in de populatie zal *niet alleen* van academische prestaties afhangen. Voor studenten uit een minder bevoordeelde klasse van herkomst zal de realisatie van hun volledige academische potentieel tot op een zekere hoogte belemmerd blijven.

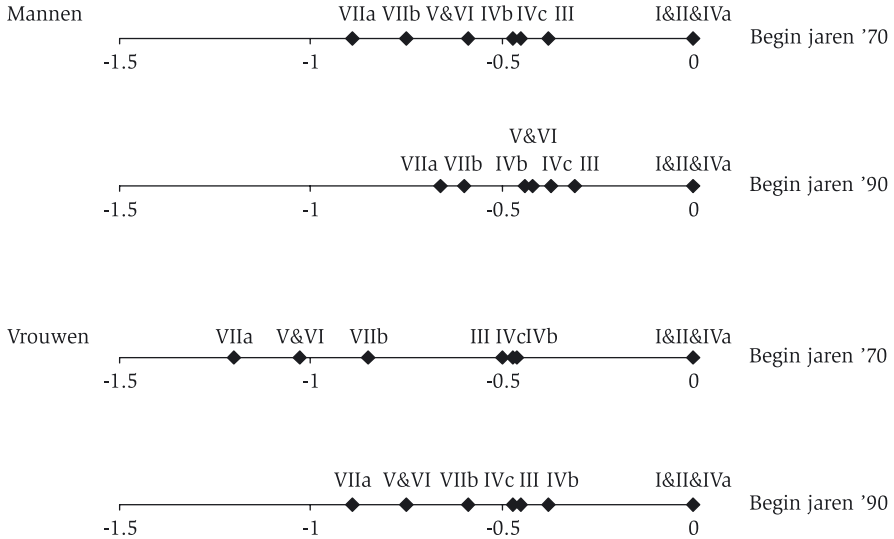
Wanneer data inzake differentiële onderwijsniveaus in de vorm van figuren 1 en 2 kunnen worden gepresenteerd, dan is het bovendien mogelijk om een op zijn minst benaderende kwantitatieve inschatting te maken van het relatieve belang van primaire en secundaire effecten. Gebruikmakend van een methodologie die we elders in detail beschreven (Erikson e.a. 2006), schatten we (Jackson e.a. 2007) dat in de periode die we bekijken, voor de transitie naar studeren op A-level, secundaire effecten de oorzaak zijn van minstens een kwart en wellicht tot de helft van de klassenverschillen, zoals die conventioneel gemeten worden door *odds-ratios*.⁸ Indien bijvoorbeeld in 2001 een OGM *wel* had geheerst in Engeland en Wales – dat wil zeggen, als alleen voordien aangetoonde bekwaamheid (zoals wij ze meten) en niet klassenherkomst de kans zou bepalen om de overgang te maken naar studeren op A-level – dan kunnen we berekenen dat, zelfs bij onze laagste schatting van het relatieve belang van secundaire effecten, 13 procent méér studenten van intermediaire klassenherkomst en 20 procent méér studenten uit de arbeidersklasse deze transitie zouden hebben gemaakt. Met andere woorden, niet alleen is het moeilijk om een beweging naar een OGM te onderscheiden, maar tevens blijft de afstand tussen dit ideaal en de heersende sociale realiteit groot.

Ten slotte moet in dit verband worden vermeld dat secundaire effecten op zichzelf zeker geen typisch Britse eigenaardigheid zijn (voor een overzicht van relevant onderzoek, zie Goldthorpe 2007, vol.II, hoofdstuk 2) en dat de resultaten van verscheidene gelijkaardige analyses als de bovenstaande bevestigen dat hun belang niet kan genegeerd worden (zie bijvoorbeeld voor Zweden Erikson 2007, voor Nederland Kloosterman e.a. 2007 en voor ander onderzoek <http://users.ox.ac.uk/~trin0292/index.htm>). Het mag dus worden aangenomen dat de barrières voor het realiseren van een OGM, waar al dit onderzoek op wijst, tamelijk algemeen verspreid zijn, hoewel het mogelijk is dat samenlevingen feitelijk verschillen in de mate waarin ze in dit opzicht tekortschieten in het bereiken van de voorwaarden van een OGM.

3. Onderwijsniveau en niveau van tewerkstelling

Als een samenleving in de richting van een OGM evolueert, dan zou het verband tussen het bereikte onderwijsniveau van individuen en hun niveau van

tewerkstelling en dus de klassenpositie die ze uiteindelijk bereiken, steeds sterker moeten worden. Om te onderzoeken of dit opgaat voor de hedendaagse Britse maatschappij kijken we eerst naar de resultaten van herhaalde cross-sectionele analyses van de vroege jaren 1970 tot de vroege jaren 1990 op de dataset van de *General Household Survey* (zie Jackson, Goldthorpe & Mills 2005).⁹

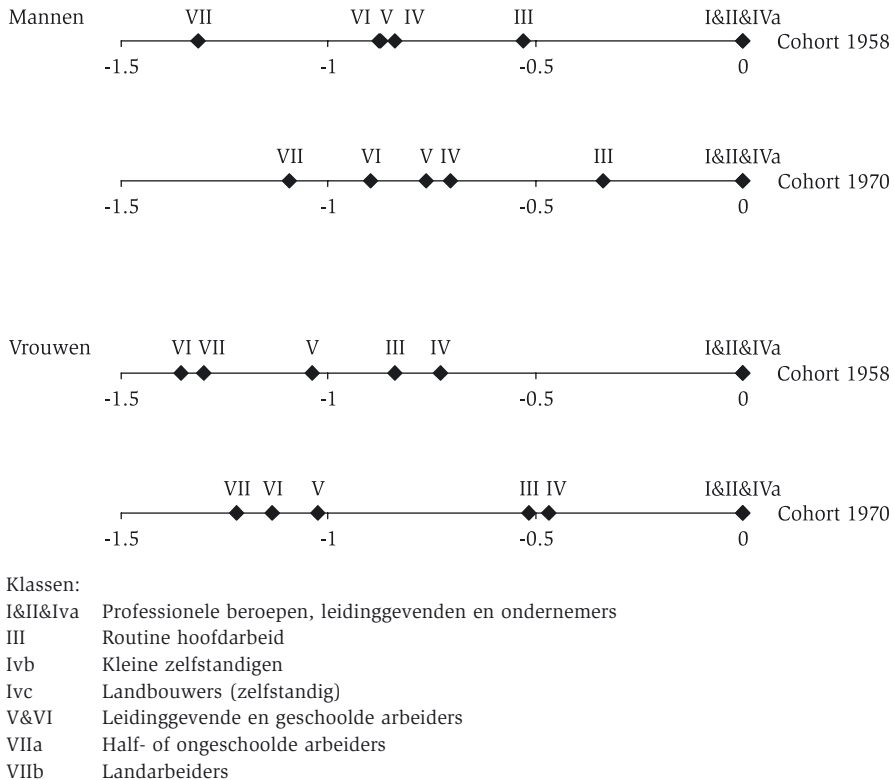
Klassen:

- I&II&IVa Professionele beroepen, leidinggevenden en ondernemers
- III Routine hoofdarbeid
- IVb Kleine zelfstandigen
- IVc Landbouwers (zelfstandig)
- V&VI Leidinggevende en geschoolde arbeiders
- VIIa Half- of ongeschoolde arbeiders
- VIIb Landarbeiders

Figuur 3. Coëfficiënten voor de partiële effecten van onderwijskwalificaties op de kansen van individuen om terecht te komen in verschillende klassen van bestemming, ten opzicht van de kans om terecht te komen in klasse I&II&IVa, onder controle voor klasse van herkomst; mannen en vrouwen van 25 tot en met 59 jaar oud met voltijdse tewerkstelling; GHS-gegevens, n = 38614 (mannen) en 41811 (vrouwen).

Figuur 3 toont coëfficiënten van multinomiale logistische regressie-analyses, voor de effecten van onderwijskwalificaties op de kans dat individuen zich in verschillende klassen van bestemming bevinden, gecontroleerd voor klasse van herkomst. Zoals men kan zien, wordt een versie van het EGP schema gebruikt met zeven klassen, terwijl onderwijskwalificaties geordend worden naar een officiële zevenvoudige classificatie die loopt van 'geen kwalificaties' tot 'universitaire graad of gelijkwaardig'.

De gemakkelijkste manier om deze grafieken te begrijpen is de volgende. Als onderwijs *geen* effect zou hebben op de klasse van bestemming, dan zouden alle punten voor verschillende klassen van bestemming samen gehoopt zijn op nul, samen met die voor de referentieklass, I + II + IVa, die bestaat uit professionele en leidinggevende bedienden plus werkgevers. Analoog: hoe meer deze punten naar links zijn uitgesmeerd, hoe meer verschil onderwijs maakt met betrekking tot klasse van bestemming. Zoals blijkt, maakt onderwijs wel degelijk heel wat verschil – de punten *zijn* verspreid en zelfs op een weinig verrassende manier. Onderwijsverwerving telt bijvoorbeeld meer mee in het bepalen van de kans van iemand om te eindigen als een ongeschoolde arbeider in de klassen VIIa of VIIb (in plaats van de referentieklass), dan in het bepalen van de kans van iemand om te eindigen als een arbeider met niet-manueel routinewerk in klasse III (in plaats van de referentieklass).

Figuur 4. Coëfficiënten voor de partiële effecten van onderwijskwalificaties op de kansen van individuen om terecht te komen in verschillende klassen van bestemming, ten opzicht van de kans om terecht te komen in klasse I&II&IVa, onder controle voor klasse van herkomst; mannen en vrouwen van 25 tot en met 59 jaar oud met voltijdse tewerkstelling, NCDS en BCS70 gegevens; $n = 6123$ (mannen) en 3349 (vrouwen).

Maar voor onze doelstellingen hebben de grafieken nog een kenmerk dat van belang is: namelijk dat de punten die verwijzen naar de klasse van bestemming *minder* uitgesmeerd zijn in de grafieken voor de jaren 1990 dan in de grafieken voor de jaren 1970. Of met andere woorden, in de beschouwde periode lijkt de afhankelijkheid van klassenpositie van het bereikte onderwijsniveau niet toe te nemen, maar eerder af te nemen. Als men dus de log-schaal van de grafieken zou vertalen in multiplicatieve termen, dan zou men vinden dat in deze periode de spreiding van de geschatte effecten van onderwijs daalt, voor mannen van duidelijk boven tot duidelijk beneden een tweevoudig effect en voor vrouwen van een drievoudig effect naar een effect dat wat kleiner is dan twee en een half.

De analyse die we presenteren in figuur 3 loopt maar tot de vroege jaren 1990. Om ons meer up-to-date te brengen, maar ook om ons toe te laten ons onderwerp vanuit een ander perspectief te benaderen, kunnen we opnieuw terugkeren naar de NCDS dataset met betrekking tot kinderen geboren in 1958, samen met een vervolgstudie, de *Birth Cohort Study 1970* (BCS70), die gebaseerd is op alle kinderen geboren in één week van dat jaar.

In figuur 4 tonen we grafieken die in essentie dezelfde vorm hebben als die in figuur 3; dat wil zeggen, ze laten coëfficiënten zien van multinomiale regressie-analyses, voor het effect van onderwijskwalificaties op klassenposities van individuen, gecontroleerd voor de klasse van herkomst. We gebruiken dezelfde onderwijsclassificatie als in figuur 3, maar een ietwat verschillende versie – zes klassen in plaats van zeven – van het klassenschema. En verder, omdat het hier gaat om geboortecohorten in plaats van cross-sectionele data, zijn we geïnteresseerd in de klassenpositie die individuen op een bepaalde leeftijd hadden bereikt: met name, op de leeftijd van 33 voor respondenten van NCDS (golf van 1991) en van 30 voor respondenten in de BCS70 (golf van 2000).¹⁰

Niettegenstaande deze verschillen, valt vooral op aan de grafieken van figuur 4 dat zij eigenlijk grotendeels dezelfde kenmerken vertonen als die van figuur 3. De punten voor de onderscheiden klassen van bestemming zijn uitgesmeerd naar links op een manier die te verwachten is, maar er is geen indicatie dat het niveau van onderwijskwalificaties van individuen belangrijker wordt doorheen de tijd voor de klassen waarin ze zich bevinden. Als er iets duidelijk wordt, is het hier opnieuw veeleer de tegengestelde conclusie. Op zijn minst voor mannen is de spreiding van de geschatte effecten van onderwijs duidelijk lager in de cohorte van 1970 dan in de cohorte van 1958 – dalend, in multiplicatieve termen, van bijna een viervoudig naar ongeveer een drievoudig effect, en een vergelijkbare daling is zichtbaar voor vrouwen, hoewel het verschil hier net niet statistisch significant is.¹¹

Dus opnieuw moeten onze empirische resultaten tot de conclusie leiden dat in de huidige Britse samenleving de realisatie van een OGM in feite niet aan de gang is. Of we nu herhaalde cross-sectionele data of data van geboortecohor-

ten analyseren, we vinden geen bewijs dat het verband tussen verworven onderwijs en klassenpositie sterker wordt op de manier die consistent is met de ontwikkeling van een OGM. Op zijn beurt is er dus weinig reden om aan te nemen dat onderwijskwalificaties dominant worden in processen van sociale selectie in arbeidsmarkten en productie-eenheden. In hun personeelsbeleid lijken werkgevers niet op te treden als de onwrikbare agenten van een OGM. Het lijkt er niet op dat ze stelselmatig meer gewicht geven aan de formele kwalificaties van werknemers of potentiële werknemers en andere kenmerken steeds sterker uitsluiten.

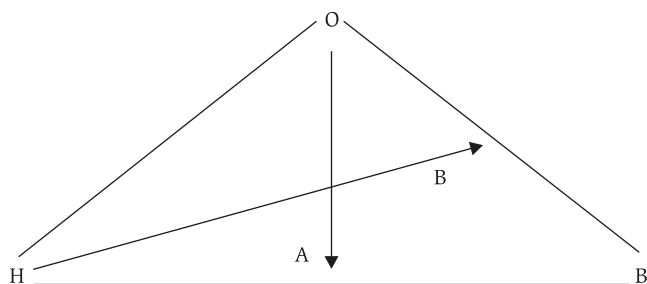
We willen daaraan het volgende toevoegen. Hoewel de resultaten die we presenteren voor sommige lezers als contra-intuïtief kunnen overkomen en hen wellicht doen vermoeden dat ze, als ze al geldig zijn, enkel gelden voor Groot-Brittannië, zijn er in feite geen goede redenen om zo'n visie aan te nemen. Resultaten die grotendeels gelijkaardig zijn aan degenen die we hierboven toonden – dat wil zeggen die een verminderd of op zijn minst ongewijzigd verband aangeven tussen onderwijs en de verworven klassepositie – zijn recent gerapporteerd voor de meeste andere moderne samenlevingen waarvoor relevante analyses zijn gebeurd (voor Europese samenlevingen, zie Breen & Luijckx 2004).

4. **Het verband tussen verworven onderwijs en niveau van tewerkstelling over sociale herkomsten heen**

We komen ten slotte bij de vraag naar de sterkte van het verband tussen het bereikte onderwijsniveau en het niveau van tewerkstelling voor individuen van verschillende sociale herkomst. De resultaten die we bespraken in de vorige sectie tonen dat, voor individuen van eender welke sociale herkomst, het verband tussen onderwijs en niveau van tewerkstelling, zoals aangegeven door de klassenpositie, zeker niet sterker geworden is in recente decennia. Maar we moeten nu de vraag stellen of dit verband een andere sterkte heeft *over sociale herkomst heen*. In een OGM zou dat uiteraard niet zo mogen zijn. Het onderwijs van individuen zou hun klasse van bestemming in gelijke mate – dat is, relatief overwegend – moeten bepalen, ongeacht hun sociale herkomst. Kwalificaties zouden evenveel moeten 'opbrengen' voor individuen van elke sociale afkomst.

In meer technische termen zijn we er hier in geïnteresseerd of er een interactie-effect bestaat in de driedelige relatie tussen klassenherkomst, onderwijsverwerving en klasse van bestemming. Dergelijk effect is in feite al aangetoond voor veel landen via loglineaire analyses van geschikte drievoudige contingentietabellen. Maar dat effect is meestal geïnterpreteerd op een manier die, tenminste voor onze doelstellingen, volgens ons niet de meest relevante is.

Figuur 5 toont de genoemde drievoudige relatie en de interpretatie van het interactie-effect die meestal gegeven wordt, is aangeduid door pijl A; dat wil zeggen, er wordt aangenomen dat de sterkte van de band tussen herkomst en bestemming (HB) varieert met het niveau van onderwijs (O). En gegeven de interactieparameters die hier meestal uit resulteren kan dan verder gezegd worden dat het herkomst-bestemming verband (HB) *zwakker* zal zijn naarmate het niveau van onderwijs *hoger* is. Hout (1988) heeft bijvoorbeeld gerapporteerd dat onder Amerikaanse universitaire afgestudeerden het verband tussen herkomst en bestemming volledig verdwijnt: het hele verband tussen H en B treedt op op lagere onderwijsniveaus (cf. voor Frankrijk, Vallet 2004; en voor Zweden, Breen & Jonsson 2007). De idee achter deze interpretatie van de HOB interactie is dat de individuen die hogere onderwijsniveaus bereiken, daardoor in staat zijn toe te treden tot segmenten van de arbeidsmarkt waar, omwille van de technische eisen van het betrokken werk, selectie in hoofdzaak meritocratisch – dat is op onderwijs gebaseerd – wordt doorgevoerd en sociale herkomst op zichzelf weinig uitmaakt.

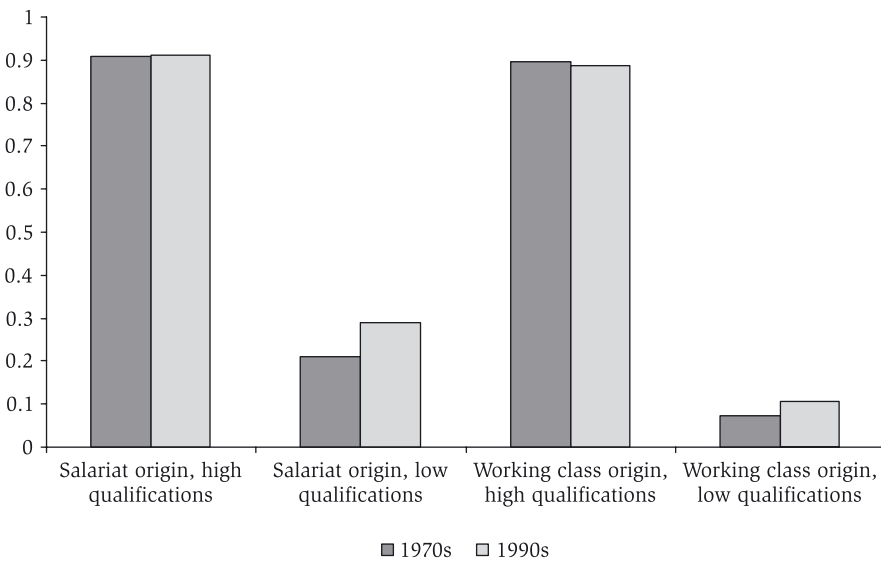
H = Klasse van herkomst O = Verworven onderwijs B = Klasse van bestemming

Figuur 5. Twee interpretaties van het interactie-effect in de HOB-verbanden.

Maar een alternatieve verklaring kan voorgesteld worden. Als we pijl B in figuur 3 volgen, zouden we kunnen stellen dat de sterkte van de band OB varieert met H. En als we die interpretatie volgen, dan zullen de interactieparameters die we doorgaans verkrijgen ons toelaten te zeggen dat het verband tussen onderwijs en klasse van bestemming ertoe neigt *zwakker* te zijn naarmate de klasseherkomst *gunstiger* is. Hier is de achterliggende idee de volgende. Voor kinderen van minder gunstige herkomst zal of ze het op onderwijsgebied goed doen tamelijk cruciaal zijn voor hun kansen op opwaartse mobiliteit; maar voor kinderen van een meer gunstige herkomst zijn andere hulpbronnen beschikbaar die hen helpen om de positie van hun ouders te behouden zelfs als hun verworven onderwijs slechts bescheiden is (cf. Goldthorpe 2007, vol. II, hoofdstuk 7).¹²

Wat meer is, als we van een loglineaire modellering van contingentietabellen overstappen naar logistische regressie, dan lijkt het controleren voor H, eerder dan voor O, de meer natuurlijke weg om de interactie aan te pakken (cf. Cox 1984). B is de afhankelijke variabele en H en O zijn de verklarende variabelen, met H als een ‘intrinsieke’ variabele die gegeven is (individuen kunnen hun sociale herkomst niet aanpassen) en O als de ‘treatment’ variabele waarop individuen in principe een andere waarde zouden kunnen aannemen dan ze in feite hebben (het bereikte onderwijsniveau van individuen kan verschillend zijn afhankelijk van kansen of keuzes). In dit geval stelt men de vraag hoe het effect van O op B varieert over verschillende niveaus van H heen.

Wij hebben zo’n regressie-aanpak gevolgd, nog een keer gebruikmakend van de *General Household Survey* dataset – die ons het voordeel geeft van relatief grote aantallen – om te onderzoeken welke rol onderwijs speelt in de toegang tot de professionele en leidinggevende bediendenklasse (eerder dan niet-bedienden en met uitsluiting van de zelfstandigen) in Groot-Brittannië in het midden van de jaren 1970 en in 1989-1992. We vinden, ten eerste, dat het hebben van een hoog kwalificatieniveau – een universitaire graad of equivalent – in feite iets *minder* voorspellende kracht heeft ten aanzien van toegang tot de bediendenklasse in de jaren 1990 tegenover de jaren 1970; dat wil zeggen, we bevestigen onze eerdere bevinding uit de GHS en de twee geboortecohortestu-

High qualifications = Degree level and above

Low qualifications = O level/GCSE or below

Figuur 6. Geschatte kansen voor toetreding tot de bediendenklasse (salarial), in plaats van tot andere klassen, met uitsluiting van de zelfstandigen, voor individuen met verschillende niveaus van onderwijskwalificatie en klasse van herkomst; GHS-gegevens, n = 71074.

dies dat het effect van onderwijs op bereikte klassepositie waarschijnlijk kleiner wordt. Ten tweede, echter, vinden we ook dat in beide tijdsperiodes geldt dat het belang van het hebben van een universitaire graad voor toegang tot de bediendenklasse *minder* groot is voor individuen die geboren werden in de bediendenklasse dan voor individuen wiens herkomst daarbuiten ligt. Met andere woorden, onderwijs is belangrijker voor intergenerationale *opwaartse mobiliteit naar* de bediendenklasse dan voor intergenerationale *immobiliteit binnen* de bediendenklasse.

In figuur 6 tonen we enkele kansen geschat in onze logistische regressiemodelen wanneer alle controlevariabelen constant werden gehouden op hun gemiddelde waarden.¹³ Hieruit blijkt dat individuen met kwalificaties van universitair niveau rond de 90 procent kans hebben om tot de bediendenklasse toe te treden, ongeacht of hun herkomst in de bediendenklasse ligt of niet – en dat er wat dit betreft weinig verschil is tussen de jaren 1970 en de jaren 1990. Echter, wat betreft individuen met een relatief laag bereikt onderwijsniveau – met name met kwalificaties van ten hoogste het lager secundair onderwijs – zijn *hun* kansen om toegang te krijgen tot de bediendenklasse wel duidelijk verschillend naargelang hun klasse van herkomst. En verder wordt aangetoond dat, terwijl laag gekwalificeerde individuen uit de bediendenklasse in de jaren 1970 nog bijna 20 procent kans hadden om zelf in de bediendenklasse terecht te komen, dit dan stijgt tot bijna 35 procent in de jaren 1990.¹⁴

Eens te meer is er dus, in zoverre er enige verandering is, geen verandering in de richting van een OGM. Opwaartse mobiliteit naar de bediendenklasse lijkt grotendeels mogelijk gemaakt te worden door kwalificaties van hoog niveau, in overeenstemming met de principes van een OGM. Maar onderwijs is minder belangrijk om intergenerationale stabiliteit in de bediendenklasse te behouden; of, anders gezegd, lage onderwijsverwerving brengt niet die mate van *neerwaartse* mobiliteit met zich mee die een OGM nodig zou hebben. En minstens tot de jaren 1990 lijkt dit ‘tekort’ in neerwaartse mobiliteit, indien het al iets doet, toe te nemen.

5. Alternatieve verklaringen van de empirische bevindingen

Hierboven hebben wij getracht om empirisch aan te tonen dat de drie veranderingsprocessen die essentieel zijn voor de totstandkoming van een OGM, zich in feite niet voordoen in het huidige Groot-Brittannië, noch, zo lijkt het, in andere ontwikkelde maatschappijen. Bij wijze van conclusie willen wij ingaan op de vraag naar verklaringen, in algemene zin, van dit verschijnsel.

Vanuit een bepaalde redenering zou men kunnen stellen dat de evolutie naar een OGM toe slechts tijdelijk is stilgevallen. Mogelijk zijn er hinderpalen die

de realisatie ervan in de weg staan, maar zijn deze eerder van incidentele aard en zullen ze vroeg of laat worden overwonnen doordat, zoals Bell stelde, moderne post-industriële maatschappijen meritocratisch zijn in hun functionele logica. Vanuit een andere redenering beschouwd, zijn de hinderpalen die de realisatie van OGM in de weg staan echter meer fundamenteel van aard, d.w.z. dat zij alleen overwonnen kunnen worden door sterke politieke interventies, en wellicht zelfs een integraal onderdeel vormen van iedere samenleving met een markteconomie en daarmee ook een klassenstructuur. Om deze reden is niet te verwachten dat deze hinderpalen eenvoudigweg in de loop der tijd zouden verdwijnen. Hieronder zullen wij beide redeneringen verder uitwerken met betrekking tot ieder van de veranderingsprocessen die, zoals we hierboven hebben betoogd, essentieel zijn voor de ontwikkeling van een OGM. Tevens zullen we aangeven waarom wij denken dat de tweede redenering globaal gezien meer overtuigend is.

We beginnen bij sociale achtergrond, academische aanleg en het bereikte onderwijsniveau, en meer specifiek bij de blijvende secundaire effecten in de verschillen tussen sociale klassen wat betreft bereikt onderwijsniveau. De redenering zou als volgt kunnen zijn. Het feit dat studenten met een minder gunstige sociale achtergrond, en vooral studenten uit de arbeidersklasse, er niet in dezelfde mate in slagen om de mogelijkheden te benutten om hun aanleg om te zetten in kwalificaties, vergeleken met studenten met een gunstiger achtergrond, heeft te maken met een gebrek aan ambities en, daarmee samenhangend, een onjuiste inschatting van de economische opbrengsten van onderwijs. Maar, zo zou de redenering verder gaan, deze problemen zijn van voorbijgaande aard. Op den duur – bijvoorbeeld via ‘positieve voorbeelden’ – zullen deze studenten zich een rationeler verwachtingspatroon vormen van de opbrengsten van onderwijs en daarmee zullen hun onderwijsambities toenemen.¹⁵

Van de andere kant kunnen secundaire effecten ook gezien worden als het resultaat van een handeling die al zeer rationeel is. Voor studenten met een minder gunstige sociale achtergrond houdt het navolgen van meer ambitieuze onderwijsdoelen normaal gesproken een groter risico in, in termen van mogelijke kosten en baten, dan voor studenten met een gunstigere achtergrond. Het is daarom volkomen rationeel voor bijvoorbeeld studenten uit de arbeidersklasse om alleen dan te kiezen voor de meer ambitieuze onderwijsvormen, als de kans op succes hoog is; en hun vroegere academische prestaties zijn een voor de hand liggende indicator van deze kans (voor een verdere uitwerking van deze redenering, zie Goldthorpe 1996; Breen & Goldthorpe 1997; Breen & Yaish 2006; en voor een evaluatie van gerelateerde empirische aanwijzingen: Goldthorpe, 2007, vol. II, H. 4). Secundaire effecten dienen vooral op deze manier te worden verklaard, en hieruit volgt dat, om zulke effecten ongedaan te maken, meer nodig is dan een eenvoudige verandering in verwachtingen of ambities. Het zal nodig zijn, via gepaste beleidsmaatregelen, om de ongelijk-

heden te verminderen in de levensomstandigheden – in economische zekerheid, stabiliteit en vooruitzichten – die de verschillende risico's doen ontstaan voor jongeren bij het benutten van de mogelijkheden die het onderwijs biedt om ten volle hun aanleg te realiseren.¹⁶ Met andere woorden, we moeten terugrijpen op wat Michael Young beschreef als meer authentieke egalitaire engagementen, die verder voeren dan de engagementen bevat in de idee van meritocratie en tegen wie de 'positieve' versie van meritocratie, zoals hierboven al werd aangegeven, juist als tegengewicht werd ontwikkeld.¹⁷

Een tweede argument betreft de blijvende geneigdheid van werkgevers om belang te hechten aan andere kenmerken van medewerkers, of mogelijke medewerkers, dan alleen het genoten onderwijs. De functionalistische opvatting zou er als volgt uit kunnen zien. Wanneer werkgevers gedrag vertonen dat ingaat tegen de toenemende vereisten inzake formeel gevalideerde kennis, dan moet dat begrepen worden als slechts een weerslag van 'traditionele' houdingen of van diverse vooroordelen van hun kant, die op de lange duur niet houdbaar zijn. Binnen de rationele en sterk competitieve omgeving van de moderne economie, zullen werkgevers die volharden in de toepassing van niet-meritocratische criteria in hun personeelspolitiek, moeilijk kunnen floren, of überhaupt voortbestaan.

In dit geval steunt de tegengestelde redenering op twee punten. Ten eerste, zoals Hayek (1960, 1976) uitdrukkelijk heeft betoogd, in een vrije markt economie moet het aan de werkgevers, en enkel en alleen de werkgevers, worden overgelaten om te bepalen wat bij hun werknemers als verdienste – of ten minste als productieve waarde – kan gelden.¹⁸ En, ten tweede, in de huidige economie kunnen werkgevers in feite goede redenen hebben om formele kwalificaties *niet altijd* een doorslaggevende rol te laten spelen in hun selectieprocedures.

In vroeger werk (Jackson, Goldthorpe & Mills 2005) hebben we op basis van inhoudsanalyses van duizenden jobadvertenties (zie ook Jackson 2002; 2007) laten zien dat de kenmerken van individuen waaraan werkgevers het grootste belang hechten inderdaad sterk variëren – op een interpreteerbare wijze – met het type van tewerkstelling waarvoor wordt aangeworven. En we hebben toen ook aangetoond (middels analyse van de GHS gegevens) dat hoe belangrijker kwalificaties in het algemeen zijn voor toegang tot een bepaalde klasse, hoe meer variatie er is in het gewicht van die kwalificaties voor toegang tot verschillende meer specifieke beroepsgroepen binnen die klasse. Terwijl de vereiste kwalificaties voor een bedienende job gemiddeld hoger zijn dan voor andere soorten jobs, zijn de vereisten voor professionele functies binnen de bedienende klasse duidelijk hoger dan voor managementfuncties; en zijn de vereisten voor managementfuncties in productie en transport op hun beurt sterker dan die voor managers in de verkoop of persoonlijke dienstverlening. Er lijkt ook weinig reden om de inschatting in vraag te stellen, die werkgevers kennelijk

maken, dat cognitieve of technische bekwaamheden van het soort dat gemakkelijk wordt bevestigd door formele kwalificaties voor sommige functies minder relevant zijn – tenminste boven een bepaalde drempelwaarde – dan verschillende andere kenmerken, zoals sociale en communicatieve vaardigheden, meer algemene *savoir-faire*, en ook een waaier aan persoonlijke kenmerken – of die nu van fysieke, psychologische of subculturele aard zijn – die draaien rond ‘*looking good and sounding right*’ (cf. Warhurst & Nickson, 2001).

Bovendien, voorzover werkgevers ervoor kiezen om de nadruk te leggen op deze andere kenmerken van werknemers of potentiële werknemers, naast hun formele kwalificaties, dan is dit geen tendens die zich leent voor ‘correctie’ via overheidsbeleid gericht op het streven naar een OGM. Terugkomend op Hayeks stelling is het moeilijk om in te zien hoe in een liberale democratische samenleving het opleggen van een bepaald criterium van verdienste, zoals het genoten onderwijs, gerechtvaardigd zou kunnen worden, en nog minder hoe het überhaupt gerealiseerd zou kunnen worden. ‘Verdienste’, in ieder geval in de context van de arbeidsmarkt en bedrijven, kan niet meer zijn dan wat bepaalde werkgevers als zodanig beschouwen.¹⁹

Ten slotte, wat betreft de bevinding dat onderwijs een grotere rol speelt bij opwaartse mobiliteit naar de bediendenklasse toe dan bij het handhaven van de positie binnen deze klasse, zou men opnieuw de stelling kunnen verdedigen dat dit nog altijd een overblijfsel is van een vroegere periode, zelfs al lijkt het effect op dit moment stabiel. Er was een tijd, zo zou de redenering luiden, dat meer geprivilegieerde gezinnen hun kinderen met minder aanleg of lage motivatie vrij gemakkelijk konden beschermen tegen iedere radicale *declassament* via niet-meritocratische middelen zoals nepotisme, patronage, ‘contacten’ en dergelijke; maar binnen de context van moderne ‘kennisintensieve’ economieën zijn zulke strategieën achterhaald en moeten zij uiteindelijk hun doelmatigheid verliezen.

Het alternatieve argument volgt direct uit wat we hierboven schreven. Zoals getoond in figuur 6, is het behalen van kwalificaties van hoog niveau inderdaad de zekerste manier voor kinderen met bediendenachtergrond om de positie van hun ouders te behouden. Maar, zoals getoond in figuur 6, zelfs als deze kinderen het niet zo goed doen in het onderwijs, dan hebben zij nog een goede kans om zelf tot de bediendenklasse toe te treden – een veel betere kans dan kinderen uit de arbeidersklasse. Wij suggereren dat de reden hiervoor is dat zij vaker andere kenmerken hebben met productieve waarde: in het bijzonder de ‘zachte vaardigheden’ (*soft skills*) en persoonlijke kenmerken die werkgevers appreciëren voor functies waarvoor de vereisten eerder ‘*high-touch*’ dan ‘*high-tech*’ zijn. Met andere woorden, ook wat dit aspect betreft hebben kinderen met bediendenachtergrond een duidelijk voordeel boven de kinderen uit de arbeidersklasse, bovenop het genoten onderwijs. En ondanks het discours over de kennisintensiteit van moderne economieën, moet men

ook erkennen dat de groei in tewerkstelling op ieder niveau het sterkst is in de dienstensector, en vooral bij de persoonlijke dienstverlening, meer dan in sectoren die steunen op de wetenschappen. Moderne economieën bieden dus meer, eerder dan minder mogelijkheden aan individuen die tegemoet kunnen komen aan de vraag van werkgevers naar het soort kenmerken dat niet wordt aangeleerd op scholen en universiteiten, maar eerder wordt verkregen via socialisatie in de juiste omgeving qua gezin, gemeenschap en *peer-group*.²⁰

Het is daarenboven opnieuw moeilijk in te zien op welke grond men enige verandering in deze situatie zou kunnen nastreven, of zelfs aan de orde stellen. Of kenmerken die verworven worden buiten de opleiding werkelijk een ‘verdienste’ vormen, is een vraag die waarschijnlijk weinig werkgevers zal bezighouden. En ook al worden kinderen met minder goede onderwijsprestaties die afkomstig zijn uit geprivilegieerde klassen, nog altijd beschermd tegen neerwaartse mobiliteit, de manier waarop dit gebeurt kan geenszins als illegitiem worden beschouwd, noch van de kant van de kinderen, noch van de kant van de ouders.

6. Conclusies

De idee van een op onderwijs gebaseerde meritocratie zal wellicht zijn aantrekkingskracht blijven behouden voor sommige auteurs en partij-ideologen, ook al is het toenemend onderhevig aan kritiek van mensen die, zoals Michael Young zelf, deze idee problematisch achten vanuit filosofisch standpunt en dubieus vanuit ethisch standpunt (zie vooral Barry 2005). Maar hoe het ethische debat over meritocratie ook zal evolueren, er is in feite weinig reden op empirisch vlak om te geloven dat moderne samenlevingen zich ontwikkelen in de richting van OGM's; noch dat zo'n ontwikkeling erg waarschijnlijk is. Mogelijk is men in staat meer werkelijke gelijkheid in onderwijskansen tot stand te brengen, hetgeen zou passen in de realisatie van een OGM – al zou dit evenzeer passen in de realisatie van radicalere principes van gelijkheid, waarbij onderwijs niet alleen als enkel een ‘middel tot’ wordt beschouwd. Trouwens, het soort beleidsmaatregelen die nodig zouden zijn om zelfs maar de secundaire effecten in klassenverschillen in bereikt onderwijsniveau te doen verdwijnen – om niet te spreken van die welke nodig zouden zijn om het meer fundamentele probleem van de primaire effecten aan te pakken – zouden de voorstanders van een OGM juist in het ‘socialistische’ kamp brengen, hetgeen ze duidelijk willen vermijden.

Bovendien, zelfs als het bereikte onderwijsniveau beter zou overeenkomen met de academische mogelijkheden, evenals met de gebleken aanleg, dan nog zouden andere hindernissen de totstandkoming van een OGM in de weg staan, en die hindernissen lijken buiten het bereik te liggen van welk overheidsbeleid

dan ook, tenminste binnen de grenzen van een liberale democratie met een vrije-markteconomie. Meer bepaald, de cruciale rol die werkgevers, en niet de overheden en de staat, noodzakelijkerwijs hebben bij de afweging van het belang van bereikt onderwijsniveau in selectieprocessen op de arbeidsmarkt of in productie-eenheden, betekent dat zeer diverse criteria zullen worden gebruikt bij die selectie. Op zijn beurt is het dan waarschijnlijk dat sommige van die criteria niet veel te maken hebben met individuele verdienste, hoe ook omschreven, maar eerder met kenmerken, zoals in het hierboven uitgewerkte voorbeeld, die veel minder het resultaat zijn van aanleg en inspanning dan van de toevalligheden van de socialisatie – kenmerken die desalniettemin voor werkgevers in bepaalde economische sectoren een productieve waarde vertegenwoordigen.

Onze belangrijkste conclusie is daarmee dat de idee van een OGM waarschijnlijk grotendeels slechts een utopie zal blijven – of een anti-utopie, naargelang de socio-politieke smaak. Mensen die de overtuigingen en waarden delen die Michael Young ertoe leidden om een halve eeuw geleden de psychologische gevaren van de idee van meritocratie te onthullen, zullen deze conclusie verwelkomen – hoewel zij zich ervan bewust zullen zijn dat veel gevaar blijft uitgaan van ondoordachte pogingen ten gunste van meer meritocratie. Onze conclusie impliceert echter ook dat mensen die graag een zeker moreel fundament willen geven aan de heersende economische en sociale ongelijkheden, moeten erkennen dat de pogingen van de Amerikaanse liberale denkers uit de jaren zeventig steeds minder overtuigingskracht hebben. Indien deze ongelijkheden meer legitimatie nodig hebben dan die welke het klassieke liberalisme verschaft – namelijk als de willekeurige en eigenlijk amorele gevolgen van de doorslaggevende rol van de waarde van vrijheid – dan zal een andere basis gevonden moeten worden dan verdiensten behaald in het onderwijs.

NOTEN

1. We bedanken Jane Roberts voor haar hulp bij het voorbereiden van de data en Gunn Birkelund, Robert Erikson, David Grusky, Sandy Jencks en de deelnemers aan de EQUALSOC conferentie te Mannheim, december 2005. Gedurende de tijd dat deze paper werd geschreven, bekleedde Michelle Jackson een ESRC Research Fellowship binnen het Understanding Population Trends and Processes onderzoeksprogramma.
2. Lezers die niet bekend zijn met de Britse sociale geschiedenis willen misschien weten dat het originele bloedbad te 'Peterloo' op 16 augustus 1819 plaatsvond – dit is vier jaar na de slag bij Waterloo – toen een massa van 50.000 mensen samenkam bij St Peter's Fields, Manchester, om radicale sprekers te horen campagne voeren voor universeel stemrecht en het intrekken van de Graanwetten en aangevallen werden door lokale militairen. Er vielen elf doden en meer dan vierhonderd gewonden.

3. Met deze argumentatie verbond Bell dus grotendeels eenvoudigweg het idee van 'meritocratie' met zienswijzen die al tamelijk gangbaar waren in de Amerikaanse sociologie (zie bv. Parsons 1960, hoofdstukken 3 en 4; 1967, hoofdstukken 4 en 15; Blau and Duncan 1967, hoofdstuk 12).
4. Er zit echter een zekere spanning in de positie die Bell inneemt, want op sommige punten (bv. 1973, 453) wil hij het belang beklemtonen van het individueel aantomen van competenties in beroepsrollen tegenover louter 'credentialisme', terwijl hij in het algemeen wil volhouden dat onderwijsinstaties en in het bijzonder de universiteiten, de sleutelinstaties van de post-industriële samenlevingen zijn. Het is ook belangrijk te zien dat Bell veronderstelt (1973, 451) dat de klassieke liberale visie op de markt 'als de scheidsrechter van differentiële beloning, gebaseerd op schaarste of vraag', nu uit de mode raakt 'aangezien economische beslissingen gepolitiseerd worden en de markt vervangen wordt door sociale beslissingen' – en dat, als gevolg daarvan, economische ongelijkheid zal afnemen. Hierin, zoals in andere opzichten, was de 'poging tot sociale voorspelling' van Bell niet erg succesvol.
5. Het kan ook worden opgemerkt dat in de Amerikaanse editie van *The Rise of the Meritocracy* Young (1994) de gelegenheid aangreep om in zijn voorwoord met spijt te wijzen op het Amerikaanse mispercepties van het punt dat het boek maakt. Zie verder Briggs (2001).
6. Het is een kenmerk van het klassenschema dat het kan worden gebruikt in verschillende, meer of minder uitgebreide, versies, afhankelijk van het analytische werk dat moet worden verricht en, misschien meer belangrijk, van de kwantiteit en kwaliteit van de beschikbare data. Zoals zal blijken, worden in de analyses die volgen verschillende versies gebruikt. Telkens worden descriptieve labels gegeven. Lezers die meer informatie willen over de constructie van de klassen van het schema en over de resultaten van verschillende valideringsoefeningen kunnen de in de tekst geciteerde bronnen raadplegen.
7. We concentreren ons op deze cijfers omdat studenten, hoewel ze examens *kunnen afleggen* en *afleggen* in erg verschillende aantallen en variëteiten van onderwerpen, bijna allemaal Engels en wiskunde afleggen. Bovendien kan worden aangetoond dat de resultaten op deze onderwerpen tamelijk sterk correleren met de algemene resultaten. We werken hier met de meest eenvoudige, drie-klasseversie van het EGP schema om voldoende aantallen te behouden in elke klasse.
8. Onze methodologie maakt gebruik van het feit dat normale en logistische curven zoals die gebruikt worden in figuren 1 en 2 om klasespecifieke niveaus van academische prestaties en transitiegeneigdheid (gegeven prestaties) aan te tonen, – numeriek – kunnen worden geïntegreerd. Dit laat ons toe om contrafactische analyses te maken, waarbij de prestaties of transitiecurve van de ene klasse wordt vervangen door die van een andere, wat op zijn beurt de basis vormt om het relatieve belang van primaire en secundaire effecten te bepalen, alhoewel, zoals we aangeven, met een aantal belangrijke beperkingen.
9. Deze analyses kunnen niet worden voortgezet tot een latere datum aangezien de GHS na 1992 helaas geen informatie meer verzamelde over de sociale herkomst van de respondenten.
10. Meestal neemt men in mobiliteitsonderzoek aan dat mannen van begin 30 een fase van 'beroepsmatige maturiteit' hebben bereikt. Na die fase valt de kans op een verandering in beroep die ook een verandering in klassenpositie zou impliceren, eerder sterk terug. Maar deze spreiding in leeftijd is meer problematisch bij vrouwen, aangezien we kunnen aannemen dat velen zich in de fase van actief moederschap zullen bevinden waardoor ze, als ze al niet helemaal uit de arbeidsmarkt stappen, wellicht op een lager niveau zullen werken dan hetgeen waarop ze daarvoor aan de slag waren.
11. Het kan opgemerkt worden dat de effecten van onderwijs in het algemeen sterker lijken in figuur 4 dan in figuur 3. Dit is waarschijnlijk deels het gevolg van de meer be-

perkte referentiecategorie die in figuur 4 gebruikt wordt, namelijk de bediendenklasse in plaats van de bediendenklasse plus werkgevers. Maar daarnaast zullen de cross-sectionele data waarop figuur 3 is gebaseerd veel individuen bevatten die werden geboren in de eerste decennia van de twintigste eeuw, terwijl het ons aannemelijk lijkt dat het bereikte onderwijsniveau een grotere rol zal hebben gespeeld bij het bepalen van de klassenpositie van wie geboren werd in de tweede helft van die eeuw – al was het maar omwille van de voordien lage variatie in de bereikte niveaus. Maar de erkenning van dit punt doet natuurlijk niets af van ons argument dat er weinig evidentie is voor een *voortdurende* toename, tot op vandaag, in de sterkte van het verband tussen onderwijskwalificaties en klassenpositie.

12. Lage OB-associaties komen ook dikwijls voor bij kinderen van de kleine burgerij; dat wil zeggen kleine werkgevers en zelfstandige arbeiders, net als bij die van de bediendenklasse, omdat er in dit laatste geval de mogelijkheid is van een directe intergenerationele overdracht van het familiebedrijf of kapitaal dat eruit voortkomt. Hieraan moet worden toegevoegd dat de twee interpretaties van de HOB-interactie niet incompatibel zijn – beide zijn inderdaad gebaseerd op dezelfde interactieparameters – en het is dus niet verbazingwekkend dat sommige auteurs ertussen wisselen. Zo stelt Hout op een bepaald moment (1988, 1388): ‘The log-odds on a higher-status destination versus a lower-status one rise sharply with origin status among workers who lack a college degree’.
13. De volledige resultaten van de regressiemodellen waarvan we in figuur 6 de kansen tonen, kunnen bij de auteurs worden opgevraagd.
14. Deze verandering komt voort uit het globaal afnemende effect van onderwijs op klasse van bestemming, niet uit een versterking van de interactieterm.
15. Argumenten in deze zin worden in Groot-Brittannië in feite door politici van *New Labour* naar voren geschoven en door sommige van hun economische adviseurs, wanneer ze bijvoorbeeld het effect van de stijgende kosten op de bereidheid van (gekwalficeerde) studenten uit de arbeidersklasse om naar de universiteit te gaan, willen afzwakken.
16. We erkennen de kans dat in verschillende onderwijssystemen secundaire effecten op andere manieren kunnen worden gecreëerd die andere beleidsmaatregelen zouden nodig maken, bijvoorbeeld in het Amerikaanse geval waar meer bevoordeelde ouders meer en sterker tussenkomen bij leerkrachten en administratoren dan minder bevoordeelde ouders om beslissingen over hun kinderen te beïnvloeden.
17. En natuurlijk zullen vanuit datzelfde egalitaire standpunt maatregelen die ook gericht zijn op het verminderen van primaire effecten – zoals programma’s voor kleuteronderwijs van hoge kwaliteit voor kinderen met een minder bevoorrechte achtergrond – op dezelfde manier prioriteit krijgen boven elke lof voor de meritocratie (cf. Barry 2005, Part III).
18. Merk op dat Amerikaanse liberalen van streek waren door de kritiek van Hayek op de meritocratie omdat het niet vanuit een standpunt werd geformuleerd dat als ‘socialistisch’ kon worden afgedaan maar vanuit het klassieke Europese liberalisme. Zie bv. het wanhopige essay van Kristol (1970) en ook het meedogenloos eerlijke antwoord van Hayek (1976, 73-4).
19. De samenlevingen die wellicht het meest een OGM waren, waren de naoorlogse communistische regimes van Oost en Centraal Europa, die als ‘bevelseconomieën’ werkten en wiens overheden in staat waren, op zijn minst in principe, om van dichtbij onderwijs- en arbeidsbeleid te coördineren. Maar hoe functioneel efficiënt dit systeem was, is natuurlijk nog maar de vraag; en uitzonderingen op de meritocratie, het meest opvallend in het geval van de kinderen van de *nomenklatura*, werden ook opgetekend.
20. Meer gedetailleerde analyses die we uitvoerden, tonen dat kinderen met herkomst in de bediendenklasse met lage onderwijskwalificaties die niettemin zelf toegang verwerven tot de bediendenklasse, disproportioneel, met ongeveer een factor twee, in leidinggevende posities in de diensten kunnen gevonden worden. De kinderen

met herkomst in de arbeidersklasse met lage kwalificaties die in de bediendenklasse treden, kunnen we ook disproportioneel in diezelfde posities vinden in vergelijkbare mate, maar vormen, zoals we uit figuur 6 leren, een veel kleinere minderheid.

BIBLIOGRAFIE

- Barry, B. (2005), *Why Social Justice Matters*. Cambridge: Polity Press.
- Bell, D. (1972), On Meritocracy and Inequality, *The Public Interest*, 29: 29-68.
- Bell, D. (1973), *The Coming of Postindustrial Society*. New York: Basic Books.
- Blau, P.M. & Duncan, O.D. (1967), *The American Occupational Structure*. New York: Wiley.
- Boudon, R. (1974), *Education, Opportunity, and Social Inequality*. New York: Wiley.
- Breen, R. (ed.) (2004), *Social Mobility in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Breen, R. & J.H. Goldthorpe (1997), Explaining Educational Differentials: Towards a Formal Rational Action Theory, *Rationality and Society*, 9: 275-305.
- Breen, R. & J.O. Jonsson (2007), Explaining Change in Social Fluidity: Educational Equalization and Educational Expansion in Twentieth Century Sweden, *American Journal of Sociology*, 112: 1775-1810.
- Breen, R. & R. Luijkx (2004), Conclusions, pp. 383-410 in R. Breen (ed.), *Social Mobility in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Breen, R., R. Luijkx, W. Muller & R. Pollak (2007), *Long term trends in educational inequality in Europe: class inequalities and gender*, paper presented at the Brno meeting of Research Committee 28 (Social Stratification and Mobility).
- Breen, R & M. Yaish (2006), Testing the Breen-Goldthorpe Model of Educational Decision-Making', pp. 232-258 in S.L. Morgan, D.B. Grusky & G.S. Fields (eds.), *Mobility and Inequality: Frontiers of Research in Sociology and Economics*. Stanford: Stanford University Press.
- Briggs, A. (2001). *Michael Young, Social Entrepreneur*. Basingstoke: Palgrave.
- Chan, T.W. & J.H. Goldthorpe (2007), Class and Status: The Conceptual Distinction and its Empirical Relevance, *American Sociological Review*, 72: 512-532.
- Cox, D.R. (1984), Interaction, *International Statistical Review*, 52: 1-31.
- Erikson, R. (2007), Social Selection in Stockholm Schools: Primary and Secondary Effects on the Transition to Upper Secondary Education, in S. Scherer, R. Pollak, G. Otte & M. Gangl (eds.), *From Origin to Destination. Trends and Mechanisms in Social Stratification Research*. Frankfurt a.M./New York: Campus.
- Erikson, R. & J.H. Goldthorpe (1992), *The Constant Flux: A Study of Class Mobility in Industrial Societies*. Oxford: Clarendon.
- Erikson, R., J.H. Goldthorpe & L. Portocarero (1979), Intergenerational Class Mobility in Three Western European Societies: England, France and Sweden, *British Journal of Sociology*, 30: 415-441.
- Erikson, R., J.H. Goldthorpe, M. Jackson, M. Yaish & D.R. Cox (2005), On Class Differentials in Educational Attainment, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 102: 9730-33.
- Goldthorpe, J.H. (1996) Class Analysis and the Reorientation of Class Theory: The Case of Persisting Differentials in Educational Attainment, *British Journal of Sociology*, 47: 481-505.
- Goldthorpe, J.H. (2007), *On Sociology*, 2nd edition, 2 vols. Stanford: Stanford University Press.
- Goldthorpe, J.H. with C. Llewellyn & C. Payne (1987), *Social Mobility and Class Structure in Modern Britain*, 2nd edition. Oxford: Clarendon.

- Hayek, F. (1960), *The Constitution of Liberty*. London: Routledge.
- Hayek, F. (1976), *Law, Legislation and Liberty*, 3 vols. London: Routledge.
- Hout, M. (1988), More Universalism, Less Structural Mobility: The American Occupational Structure in the 1980s, *American Journal of Sociology*, 78: 1358-400.
- Jackson, M. (2002), *Explaining Class Mobility: Meritocracy, Education and Employers*. D. Phil. thesis, University of Oxford.
- Jackson, M. (2007), How Far Merit Selection? Social Stratification and the Labour Market, *British Journal of Sociology*, 58: 367-390.
- Jackson, M.J.H. Goldthorpe & C. Mills (2005), Education, Employers and Class Mobility, *Research in Social Stratification and Mobility*, 23:3-34.
- Jackson, M., R. Erikson, J.H. Goldthorpe & M. Yaish (2007), Primary and Secondary Effects in Class Differentials in Educational Attainment: the Transition to A-Level Courses in England and Wales, *Acta Sociologica*, 50: 367-390.
- Jarvis, L., S. Exley & S. Tipping (2005), *Youth Cohort Study: Survey of 16 Year Olds (Cohort 11, Sweep 1)*. Technical Report. Department for Education and Skills.
- Kloosterman, R., P. de Graaf, S. Ruiter & G. Kraaykamp (2007), *Parental education and the transition to higher secondary education. A comparison of primary and secondary effects (for five cohorts of Dutch pupils, 1965-1999)*, paper presented at the Brno meeting of Research Committee 28 (Social Stratification and Mobility).
- Kristol, I. (1970), When Virtue Loses All her Loveliness: Some Reflections on Capitalism and "The Free Society", *The Public Interest*, 21.
- Parsons, T. (1960), *Structure and Process in Modern Societies*. Glencoe: Free Press.
- Parsons, T. (1967), *Sociological Theory and Modern Society*. New York: Free Press.
- Rawls, J. (1971), *A Theory of Justice*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Vallet, L.-A. (2004), Change in Intergenerational Mobility in France from the 1970s to the 1990s and its Explanation: An Analysis Following the CASMIN Approach, pp. 115-147 in R. Breen (ed.), *Social Mobility in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Warhurst, C. & D. Nickson (2001), *Looking Good, Sounding Right: Style Counselling in the New Economy*. London: The Industrial Society.
- Young, M. (1958), *The Rise of the Meritocracy*. Harmondsworth: Penguin.
- Young, M. (1994), 'Preface' to the American edition of *The Rise of the Meritocracy*. New York: Transaction Books.
- Young, M. (2001), Down with Meritocracy, *The Guardian*, June 29.

NOOT VAN DE REDACTIE

Dit essay is een vertaling van: Goldthorpe, John, and Michelle Jackson. "Education-Based Meritocracy: the Barriers to its Realization." In *Social Class: How Does it Work?* edited by Annette Lareau and Dalton Conley. © 2007 Russell Sage Foundation, 112 East 64th Street, New York, NY 10065. Reprinted with Permission.

Het is vertaald door Kurt De Wit en Karel Van den Bosch, met correcties door Dieter Vandebroeck en Jeremi Van Gorp.

De vertalers wensen de aandacht te vestigen op hun vertaling van de volgende begrippen:

merit	verdienste
education-based meritocracy	op onderwijs gebaseerde meritocratie
educational attainment	het bereikte of verworven onderwijsniveau
salariat	bediendenklasse

professional and managerial
working class
demonstrated academic ability
more advantaged class origins

less advantaged class origins

class of origin
class of destination

professioneel en leidinggevend
arbeidersklasse
aangetoonde academische bekwaamheid
meer gunstige klasseherkomst of sociale achter-
grond
minder gunstige klasseherkomst of sociale ach-
tergrond
klasse van herkomst
klasse van bestemming